

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Темченко Аліна Русланівна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКІВ

072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (Банківська справа)

Студента II курсу
групи БС. м – 91а

А.Р. Темченко

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело.

А.Р. Темченко

Керівник к. е. н., доцент

О.В. Крухмаль

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра

на тему: «УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКІВ»

студента Темченко Аліни Русланівни

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Загострення політичної та фінансово-економічної кризи протягом 2014-2016 рр. сприяло істотному зростанню частки непрацюючих кредитів у кредитному портфелі вітчизняної банківської системи України. В умовах нестабільної політичної та макроекономічної ситуації в країні та прорахунки кредитної політики банків платоспроможність позичальників об'єктивно погіршилась. Збільшення частки проблемних кредитів на балансах банків сприяє негативним наслідкам для стабільності їх функціонування: якість кредитного портфеля погіршується, зростають фінансові збитки від недоотримання кредитних доходів та суми основного боргу, виникає потреба у нарощенні резервів, поява загрози неплатоспроможності та в результаті репутація банків зменшується. Зазначені обставини свідчать про необхідність удосконалення управління проблемними кредитами банків для активізації кредитного процесу в Україні.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження теоретичних основ, механізму та практичних аспектів управління проблемними кредитами банку та аналіз впливу факторів на проблемні кредити у банківській системі України.

Об'єкт дослідження: процес управління проблемними кредитами банку в сучасних умовах банківської системи України.

Предмет дослідження: сукупність теоретичних, методичних, практичних положень щодо управління проблемними кредитами банків.

У процесі дослідження управління проблемними кредитами банків України використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: порівняння та узагальнення, аналіз і синтез, горизонтальний, вертикальний та коефіцієнтний аналіз, економіко-математичне моделювання та системний метод.

Інформаційна база кваліфікаційної роботи: нормативно-законодавчі акти, що регулюють процеси управління проблемними активами в банках України, матеріали науково-практичних конференцій з питань дослідження управління проблемними кредитами банків, статті зарубіжних і вітчизняних економістів у фахових економічних виданнях, статистичні дані Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики та Європейського центрального банку.

Основний науковий результат роботи: на основі аналізу методів управління проблемними кредитами під час пандемії COVID 19 удосконалено методичний підхід до проведення реструктуризації з метою зменшення частки та обсягу непрацюючих кредитів, визначено фактори, що найбільше впливають на виникнення проблемних кредитів та запропоновано заходи удосконалення управління проблемними кредитами банків.

Результати апробації основних положень кваліфікаційної роботи опубліковані у науковому фаховому виданні «Інфраструктура ринку» (Крухмаль О.В., Темченко А.Р. Проблемна заборгованість у банківській системі України: оцінка чинників впливу. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 49.)

Ключові слова: проблемний кредит, непрацюючі кредити, управління проблемними кредитами.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 53 сторінках, у тому числі список використаних джерел із 77 найменувань. Робота містить 3 таблиці, 36 рисунків, 2 формули, а також 6 додатків.

Рік захисту роботи – 2020 рік.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

д. е. н., професор

_____ І.О. Школьник

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА
за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

студенту II курсу групи БС.м – 91а

Темченко Аліні Русланівні

1. Тема роботи «Управління проблемними кредитами банків» затверджена наказом по СумДУ № 1843-III від « 01» грудня 2020 року.
2. Термін подання студентом закінченої роботи « 12» грудня 2020 року.
3. Мета кваліфікаційної роботи: дослідження теоретичних основ, механізму та практичних аспектів управління проблемними кредитами банку та аналіз впливу факторів на проблемні кредити у банківській системі України.
4. Об'єкт дослідження: процес управління проблемними кредитами банку в сучасних умовах банківської системи України.
5. Предмет дослідження: сукупність теоретичних, методичних, практичних положень щодо управління проблемними кредитами банків.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах звітності НБУ, Мінфін, Держкомстат та ЄЦБ.

7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

№ пор.	Назва розділу	Термін подання
1	Теоретичні основи управління проблемними кредитами банку	до 07.12.2020
2	Аналіз управління проблемними кредитами в банках України	до 09.12.2020

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:

В першому розділі визначити сутність проблемних кредитів банку, дослідити підходи до класифікації проблемних кредитів та надати характеристику факторів, що на них впливають, розкрити сутність та склад організаційного та інформаційного забезпечення управління проблемними кредитами банку; узагальнити превентивне та реактивне управління проблемними кредитами банку.

В другому розділі проаналізувати проблемні кредити банків України, оцінити методи управління проблемними кредитами на рівні банківської системи України, здійснити оцінку факторів, що впливають на проблемні кредити банків України.

8. Консультації щодо виконання роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1			
2			
3			

9. Дата видачі завдання: «28» вересня 2020 року

Керівник кваліфікаційної роботи _____

О.В. Крухмаль

Завдання до виконання одержав _____

А.Р. Темченко

ЗМІСТ

Перелік скорочень, умовних познач, одиниць і термінів.....	7
Вступ.....	8
1 Теоретичні основи управління проблемними кредитами банку.....	11
1.1 Проблемні кредити банку: сутність та фактори, що впливають.....	11
1.2 Організаційне та інформаційне забезпечення управління проблемними кредитами банку.....	17
1.3 Превентивне та реактивне управління проблемними кредитами банку.....	24
2 Аналіз управління проблемними кредитами в банках України.....	32
2.1 Аналіз проблемних кредитів банків України.....	32
2.2 Оцінка методів управління проблемними кредитами банків України.....	41
2.3 Оцінка факторів, що впливають на проблемні кредити України.....	50
Висновки.....	59
Список використаних джерел.....	62
Додаток А Інструменти реструктуризації.....	72
Додаток Б Показники для кореляційно-регресійного аналізу.....	76
Додаток В Показники кореляційного аналізу.....	78
Додаток Г Показники регресійного аналізу.....	80
Додаток Д Результат оцінки лагових змінних.....	82
Додаток Е Повторний регресійний аналіз.....	83

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ

ВВП – валовий внутрішній продукт;

Держкомстат – Державний комітет статистики України;

ЄЦБ – Європейський центральний банк;

ЗУ – закон України.

ІРП – індикатори раннього попередження;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

МВФ – Міжнародний валютний фонд;

Мінфін – Міністерство фінансів України;

НБУ – Національний банк України;

НК – непрацюючі кредити;

НПА – Комітет правління з питань управління непрацюючими активами;

ПЗ – проблемна заборгованість;

ПК – проблемний кредит;

УПК – управління проблемними кредитами.

ВСТУП

На сьогоднішній день важливе місце посідають проблеми конфліктів банків із боржниками внаслідок неповернення кредитів, що є актуальним питанням розвитку установ банківського сектору України. Кредити становлять найбільшу частку банківських активів і є основним джерелом прибутків. Розвиток банківської системи України характеризується збільшенням частки проблемних кредитів в структурі балансу, що створює дефіцит ліквідності банків, зменшення рівня капіталізації та прибутковості, зумовленого необхідністю створення резервів. Таким чином, створення ефективного управління проблемними кредитами є неодмінною умовою цілісності фінансової стабільності банків.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних основ, механізму та практичних аспектів управління проблемними кредитами банку та аналіз впливу факторів на проблемні кредити у банківській системі України.

Відповідно до заданої мети визначено основні завдання роботи:

- визначити сутність проблемних кредитів банку, дослідити підходи до класифікації проблемних кредитів та надати характеристику факторів, що на них впливають;
- розкрити сутність та склад організаційного та інформаційного забезпечення управління проблемними кредитами банку;
- узагальнити превентивне та реактивне управління проблемними кредитами банку;
- проаналізувати проблемні кредити банків України;
- оцінити методи управління проблемними кредитами на рівні банківської системи України;
- здійснити оцінку факторів, що впливають на проблемні кредити банків України.

Об'єктом дослідження є процес управління проблемними кредитами банку в сучасних умовах банківської системи України.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних, практичних положень щодо управління проблемними кредитами банків.

З метою досягнення мети та вирішення поставлених задач були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: порівняння та узагальнення (для визначення сутності терміну «проблемний кредит», організаційного та інформаційного забезпечення управління проблемними кредитами банку, превентивного та реактивного управління проблемними кредитами банку), аналіз і синтез (класифікації проблемних кредитів та факторів їх виникнення, методів управління проблемними кредитами), горизонтальний, вертикальний та коефіцієнтний аналіз (для аналізу проблемних кредитів банків України), економіко-математичне моделювання (для аналізу оцінки факторів, що впливають на проблемні кредити та прогнозування обсягу непрацюючих кредитів банківської системи України) та системний метод (для розробки рекомендацій з удосконалення процедур реструктуризації та управління проблемними кредитами у банківській системі України).

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи є нормативно-законодавчі акти, що регулюють процеси управління проблемними активами в банках України, також статті вітчизняних і зарубіжних економістів у фахових економічних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій з питань дослідження управління проблемними кредитами банків, статистичні дані Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики та Європейського центрального банку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці рекомендацій щодо удосконалення управління проблемними кредитами банків України. Зміст найбільш значущих результатів, отриманих автором відповідно до поставлених завдань дослідження, полягає у наступному:

– на основі визначеної сутності проблемного кредиту, нами було запропоновано власне визначення даної категорії «проблемний кредит» – це

кредит, за яким порушено будь-яку умову кредитного договору або у банку є сумніви щодо повного та вчасного виконання зобов'язань позичальника;

– проведено аналіз проблемних кредитів банків України за період I кв. 2016 – III кв. 2020 рр. та з'ясовано, що обсяг та частка непрацюючих кредитів у банківській системі України зменшилась, за рахунок списання проблемної заборгованості з балансів повністю, від якої банки не очікують доходів, в той час як частка резервів за активними операціями навпаки збільшилась, що свідчить про здатність банків приймати високий кредитний ризик;

– на основі аналізу методів управління проблемними кредитами банків України, було удосконалено методичний підхід до проведення реструктуризації з метою зменшення частки та обсягу непрацюючих кредитів;

– розроблено кореляційно-регресійну модель оцінки впливу факторів на непрацюючі кредити у банківській системі України, здійснено прогноз обсягу непрацюючих кредитів станом на IV кв. 2020 року та запропоновано заходи удосконалення управління проблемними кредитами банків України.

Практичне значення одержаних результатів: теоретичні положення і висновки дослідження, щодо управління проблемними кредитами в банках, мають практичне значення та сприятимуть зменшенню обсягу та частки непрацюючих кредитів у банках України.

Апробація результатів дослідження і публікацій. Результати дослідження апробовані на даних банків України. Основні положення роботи були опубліковані у науковому фаховому виданні «Інфраструктура ринку» (Крухмаль О.В., Темченко А.Р. Проблема заборгованість у банківській системі України: оцінка чинників впливу. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 49.)

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ

1.1 Проблемні кредити банку: сутність та фактори, що впливають

Одним із найважливіших індикаторів стану банку, банківського сектору та економіки в цілому є якість кредитного портфеля. Внаслідок неповернення кредитів позичальниками, за рахунок непередбачуваних обставин, погіршується якість кредитного портфеля та кредити переходять до категорії проблемних кредитів. Зростання частки проблемних кредитів в сукупному портфелі більше 10%, на думку міжнародних експертів, є ознакою системної кризи в банківській сфері.

Розглянемо трактування поняття «проблемний кредит» на рис. 1.1.

Постанова №97	→	проблемні активи – це сукупний обсяг потенційно проблемних активів, непрацюючих активів, стягнутого майна
НБУ	→	непрацюючий актив / кредит – це актив, за яким прострочення погашення боргу перевищує 90 днів (30 днів для банків-боржників), або за яким контрагент неспроможний забезпечити виконання зобов'язань без стягнення забезпечення
МВФ	→	проблемний кредит – це зобов'язання, повне погашення якого сумнівне внаслідок неадекватного фінансового стану позичальника чи забезпечення за цим зобов'язанням, а також спостерігається прострочення сплати основного боргу й/або відсотків за ним більше 90 днів
Тришак Л.С., Савчин Л.М	→	проблемні кредити – це кредити, за якими своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилась ліквідність і ринкова вартість забезпечення, виникли обставини, які роблять сумнівним виконання позичальником своїх зобов'язань
Сало І.В., Криклій О.А.	→	проблемний кредит – це кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилась ринкова вартість забезпечення, з'явилися обставини, що сприяють банку мати сумнів про повернення кредиту

Рисунок 1.1 – Визначення сутності поняття «проблемний кредит» [складено автором на основі джерел 1, 2, 3, 4, 5]

Отже, ми запропонували власне визначення категорії «проблемний кредит» – це кредит, за яким порушено будь-яку умову кредитного договору або у банку є сумніви щодо повного та вчасного виконання зобов'язань позичальника.

Для оцінки якості кредитного портфеля банків та розробки комплексу заходів управління проблемною заборгованістю важливе значення має визначення підходу до класифікації кредитів за якістю. У світовій практиці існує два підходи до класифікації кредитів за якістю (рис. 1.2).

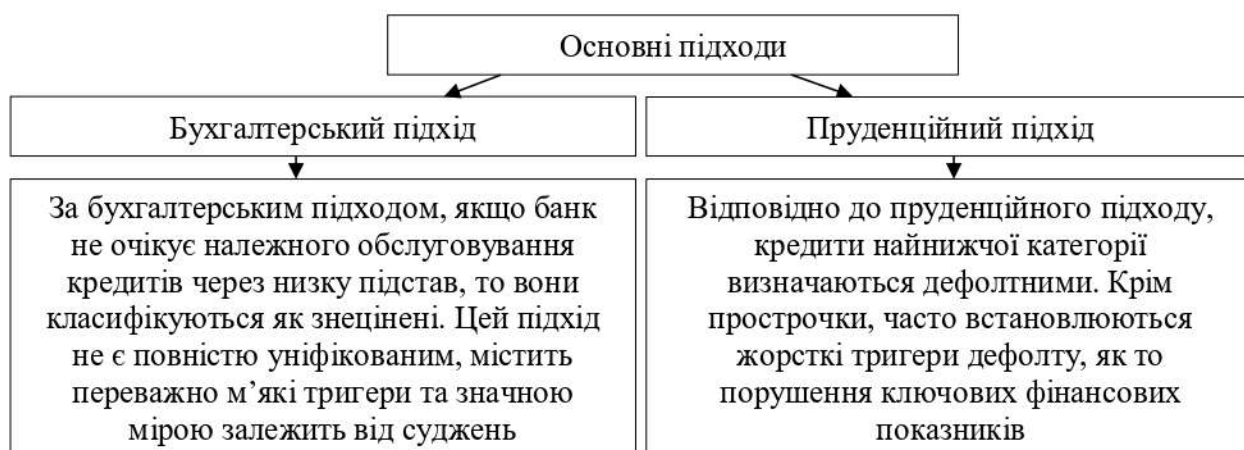

Рисунок 1.2 – Основні підходи класифікації кредитів за якістю [складено автором на основі джерела 2]

Проблемні кредити впливають на економіку, перекидаючи розподіл кредитів, знижуючи довіру до ринку, що врешті-решт шкодить економічному зростанню. По-перше, не існує стандартної стратегії своєчасного виявлення та запобігання сплеску проблемних кредитів. По-друге, боржник вважається дефолтом, якщо платіж з простроченням понад 90 днів або виконання зобов'язання. По-третє, через взаємодоповнюваність та системну взаємозалежність кількість погашених кредитів може зростати дуже швидко, що спричинене різними екзогенними економічними потрясіннями [6].

На основі узагальнених підходів до визначення проблемних кредитів, до таких кредитів відносять кредити з такими ознаками проблемності, а саме: порушення строків виконання кредитного договору перед кредитором, недотримання графіку платежів, наявність недостовірної інформації про здатність

боржника виконати свої зобов'язання та інші обставини, що сприяють виникнення сумніву банку щодо повного та своєчасного повернення.

Пропонуємо розглянути класифікацію проблемних кредитів на рис. 1.3.

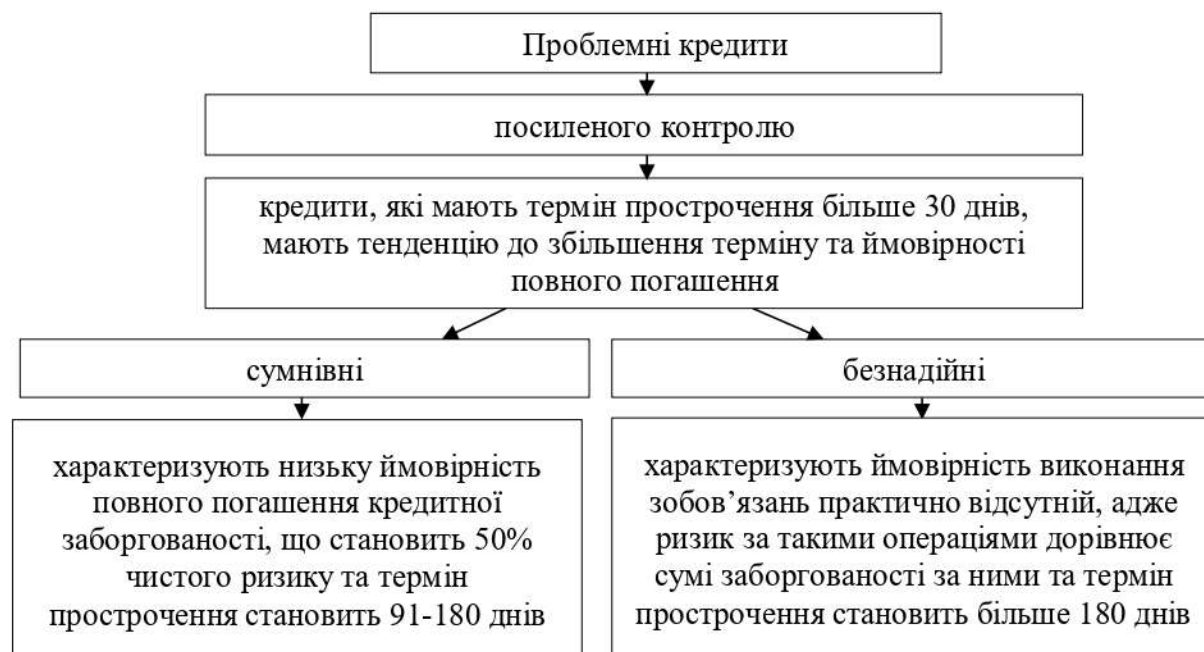

Рисунок 1.3 – Класифікація проблемних кредитів [складено автором на основі джерела 1]

Зазначимо, що проблемний кредит це зворотна сторона кредитного ризику банку. Ризик характеризує невизначеність позичальника у своєчасному та повному виконанні своїх зобов'язань відповідно до умов кредитного договору, тобто часткового або повного неповернення суми боргу у встановленому договором строки та процентів по ньому. Таким чином, під час розвитку національної економіки проблемні кредити відображають рівень ризику кредитної діяльності.

Причини надмірних обсягів проблемних кредитів різноманітні і включають економічний стрес, погана практика кредитування, відсутність регуляторного контролю та дисципліни, але також що важливо, неефективні інструменти вирішення проблемних кредитів при реструктуризації, застосуванні та застосуванні країн режими неплатоспроможності [8]. Набір факторів виникнення проблемної заборгованості зумовлює різний ступінь проблемності того чи іншого

кредиту, який, в свою чергу, визначає комплекс заходів з управління даним кредитом.

Розглянемо класифікацію факторів впливу на проблемні кредити різних авторів на рис. 1.4.

Рисунок 1.4 – Класифікація факторів впливу на проблемні кредити [складено автором на основі джерел 7,9]

Отже, зовнішні чинники сприяють виникненню проблемних кредитів в період соціально-фінансових криз, а внутрішні чинники є керованими і контрольованими менеджментом банку. Проаналізувавши безліч наукових статей, щодо класифікації факторів, ми вирішили зробити власну класифікацію спираючись на прочитаний матеріал. Поява проблемних кредитів спричинена великою кількістю факторів, які умовно поділяються на ті, вплив яких не можна змінити (некеровані) та на ті, що підлягають управлінню (керовані). Здійснювати вплив на зовнішні фактори практично неможливо, але за рахунок професіоналізму

керівників банку, можливо максимально зменшити їх негативний вплив на діяльність банку.

Проаналізуємо зовнішні фактори (некеровані), що впливають на проблемні кредити банку на рис. 1.5.

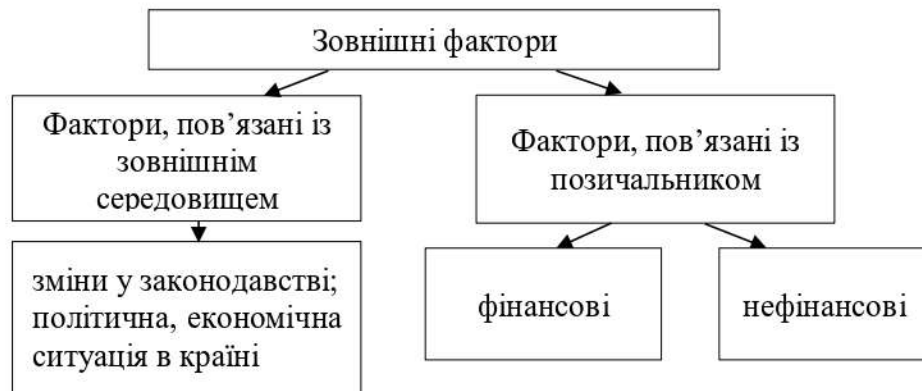

Рисунок 1.5 – Класифікація впливу зовнішніх факторів на проблемні кредити
[складено автором на основі джерела 5,7]

Зовнішніми (макроекономічними) є фактори, що з'являються під час кризи фінансових ринків або економічного спаду, але під час розвитку економіки держави чи економічного зростання вони здатні зменшити свій вплив, що є позитивним для діяльності банків.

Фактори, що пов'язані із зовнішнім середовищем щодо банку:

- зміна економічного законодавства, економічної, політичної ситуації в країні (рівень безробіття, рівень інфляції);
- погіршення ділової активності під час здійснення клієнтом ділових операцій;
- надзвичайні обставини під впливом зовнішнього середовища.

Фактори з боку позичальника включають:

- недостатній рівень менеджменту;
- зниження за станом фінансів контролю, що свідчить про збільшення дебіторської заборгованості та невиробничих витрат;
- погіршення репутації керівника.

Зовнішні фактори з боку позичальника поділяються на фінансові та нефінансові фактори впливу на виникнення проблемних кредитів. Серед фінансових слід виділити: зменшення рівня доходів, зниження обсягів реалізації, зниження коефіцієнта ліквідності, збільшення прострочених боргів, збільшення в загальному обсязі активів частки основного капіталу.

До нефінансових факторів належать: зменшення контакту з банком, затримка надання звітності, зниження вартості забезпечення, домовленості про перегляд деяких пунктів угоди, погіршення здоров'я позичальника.

Внутрішні (керовані) фактори залежать від банківської кредитної діяльності та характеризують кредитну політику [5].

Внутрішні фактори: неправильна оцінка ризиків, що пов'язані з позичальником, відсутність достатньої інформації та документації в кредитній справі, щодо надання умов, стягнення боргів та виплати кредитів, надання кредитів на спекулятивні цілі.

Отже, нами було вдосконалене визначення проблемного кредиту. Проблемний кредит – це кредит, за яким порушено будь-яку умову кредитного договору або у банку є сумніви щодо повного та вчасного виконання зобов'язань позичальника. Таким чином, проблемним може бути визнаний кредит за яким ще відсутні прострочення погашення, а його визнання проблемним має значення для організації адекватного супроводження кредиту та недопущення переходу кредиту до категорії непрацюючих. Наявність проблемних кредитів потребує значних резервів, а також розроблення комплексу заходів, які застосовуються для кожної категорії проблемних кредитів, відпрацьовані алгоритми взаємодії підрозділів при появі сигналів, продумані варіанти рішень залежно від ступеня ефективності заходів врегулювання. Детальне вивчення як зовнішніх так і внутрішніх факторів свідчить, що за допомогою впливу саме на внутрішні фактори, банку слід: переглядати питання про зміни умов за кредитним договором, мати постійний контакт із позичальниками та постійно отримувати інформацію про третіх осіб, здійснювати аналіз бухгалтерської та статистичної звітності боржника.

1.2 Організаційне та інформаційне забезпечення управління проблемними кредитами банку

У сучасних умовах ефективна організація управління проблемними кредитами банку має важливе значення, необхідна для забезпечення нормального рівня кредитного ризику банку.

Розглянемо принципи організації процесу управління банку проблемними активами на рис. 1.6.

Рисунок 1.6 – Принципи процесу управління банку проблемними активами
[складено автором на основі джерела 13]

Об'єктом управління є внутрішні (керовані) фактори, що сприяють виникненню проблемних кредитів банку. Система УПК охоплює, крім об'єкта

управління, суб'єкти управління (зовнішні та внутрішні). На макроекономічному рівні зовнішніми суб'єктами управління є законодавчі, фінансово-контрольні та державні органи регулювання, зазначимо, що НБУ займає центральне місце серед них.

На мікроекономічному рівні внутрішніми суб'єктами є керівництво банку та органи управління ризиками і фінансовими ресурсами [14].

Розглянемо організаційну структуру управління проблемними кредитами банку на рис. 1.7.

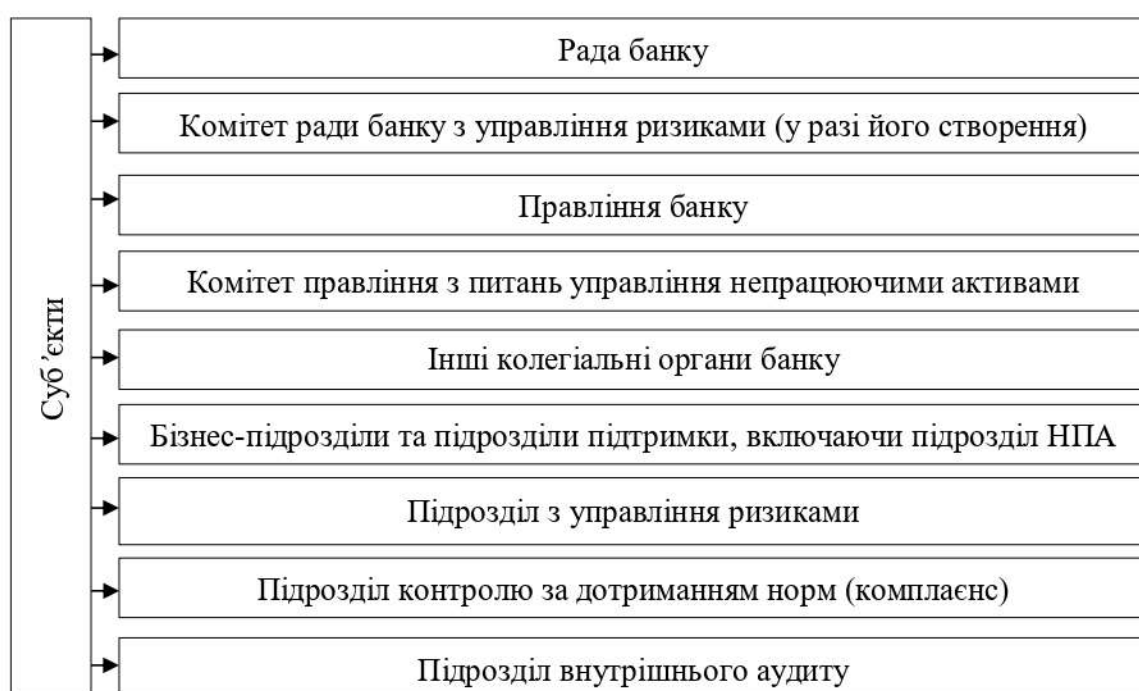

Рисунок 1.7 – Організаційна структура управління проблемними кредитами банку
[складено автором на основі джерела 1]

Мета УПК банку полягає у максимальному зменшенні втрат за кредитними операціями за рахунок реалізації відповідних заходів, спрямованих на захист інтересів банків [11]. Метод управління – це вплив суб'єкта управління на об'єкт за допомогою сукупності способів і прийомів для досягнення відповідної мети [12].

Таким чином, методом управління проблемними кредитами є комплекс способів та прийомів, за допомогою яких здійснюється вплив структурних

підрозділів банку, які відповідальні за процес УПК, на позичальника (контрагента) та безпосередньо на заборгованість з метою повернення кредиту з найменшими втратами порівняно з запланованим фінансовим результатом.

Зазначимо, що найвищий рівень УПК здійснює Спостережна рада та Правління. Спостережна рада відповідає за загальний напрямок УПК. Заслуховує рекомендації контрольних органів та аудиторів, та здатна вимагати від Правління вжиття заходів щодо покращення якості кредитного портфелю. Рада банку відповідальна за створення та забезпечення банківського функціонування та удосконалює ефективність процесу УПК.

Повноваження Правління банку та Ради банку під час управління проблемними активами зображені на рис. 1.8.

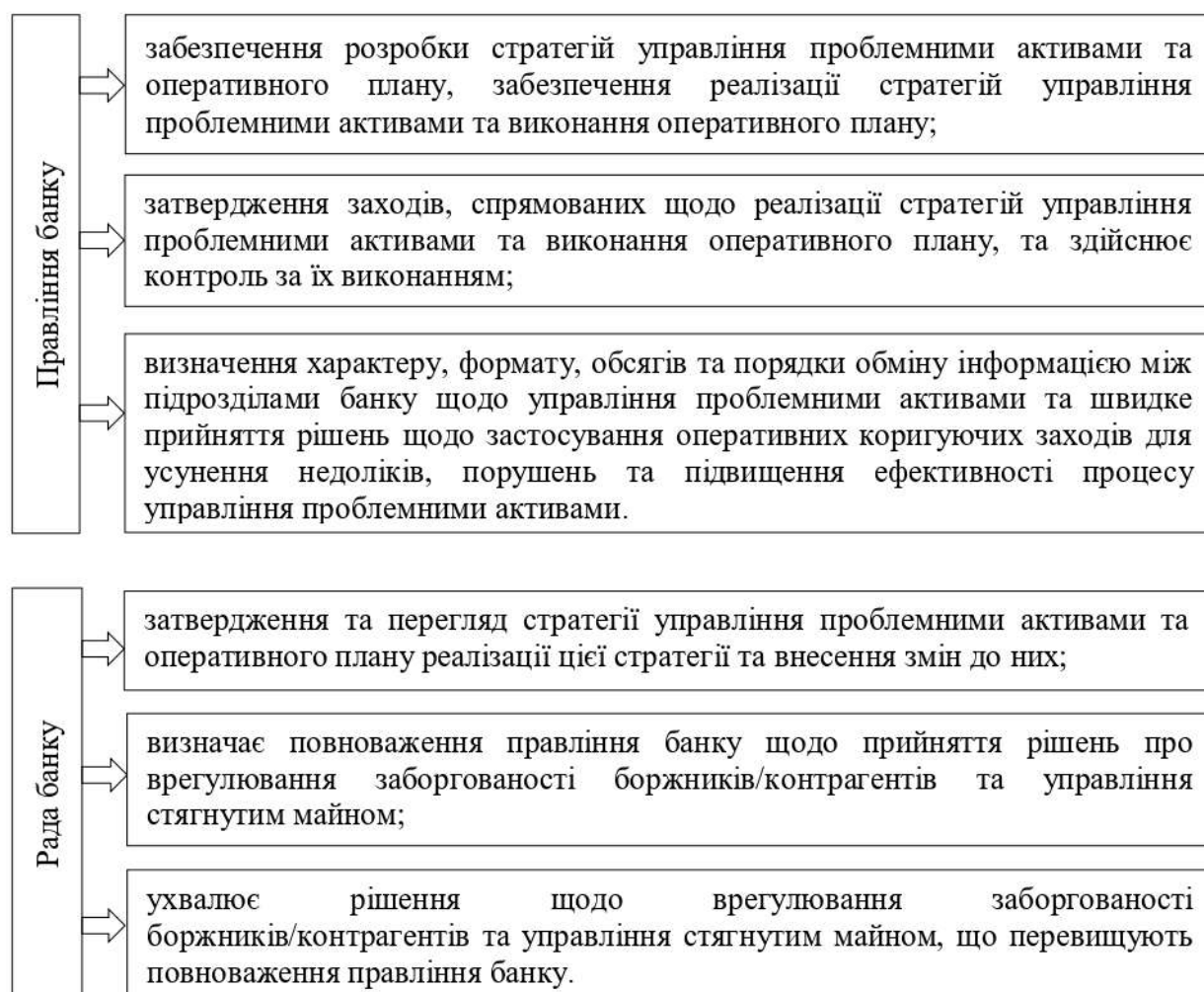

Рисунок 1.8 – Повноваження Правління банку та Ради банку під час управління проблемними активами [складено автором на основі джерела 1]

Рада банку посилює контроль за процесом управління проблемними активами приймає рішення щодо підпорядкування підрозділу роботи з непрацюючими активами керівнику підрозділу з управління ризиками.

Значний рівень проблемних активів свідчить про необхідність банку, на основі обґрунтованого рішення, створити комітет НПА з метою підвищення ефективного управління проблемними активами.

Підрозділ з управління ризиками відповідає за удосконалення ефективності процесу управління проблемними активами. Очолює комітет НПА керівник підрозділу з управління ризиками. Повноваження підрозділів зображені на рис. 1.9.

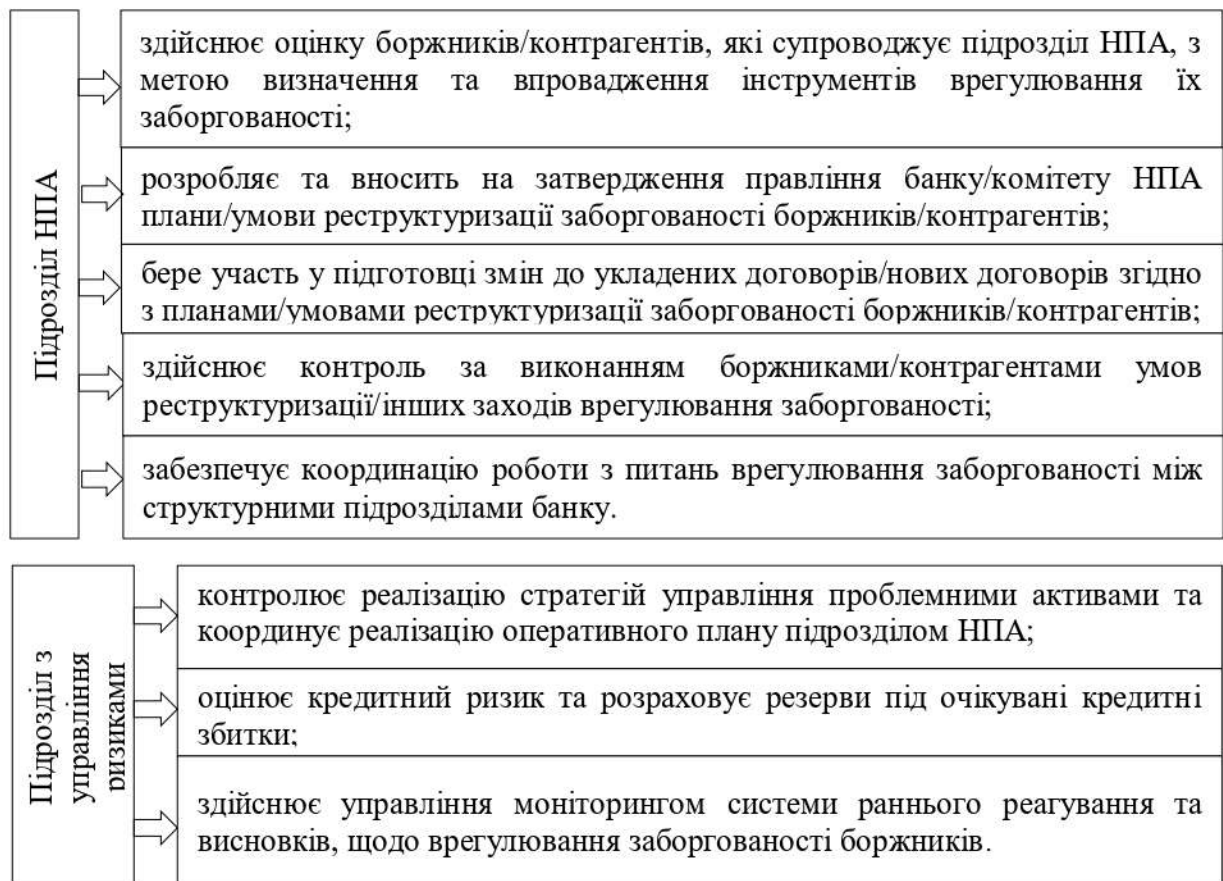

Рисунок 1.9 – Повноваження підрозділу НПА та підрозділу з управління ризиками
[складено автором на основі джерела 1]

До повноважень Підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс) входить: забезпечення організації контролю за відповідністю процесу управління

проблемними активами законодавству України та внутрішньобанківських документів.

Надмірна кількість проблемних кредитів є однією з найактуальніших проблем вітчизняної банківської практики. Це важливо, оскільки дана група кредитів є досить важливою, особливо в економіках, які зазнають великих труднощів, перебувають на стадії кризи, але значна частина цих кредитів суттєво негативно впливає на рівень ставок за кредитами (вони високі внаслідок потреби для компенсації збитків банків за такими позиками), на умовах видачі позик, критеріях оцінки позичальника [10].

УПК банку в інформаційному забезпеченні складає систему одержання, оцінки, опрацювання масиву даних про позичальника як фізичної особи, фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності та юридичної особи (рис. 1.10).

Рисунок 1.10 – УПК банку в інформаційному забезпеченні [складено автором на основі джерел 3,15,16,17,18,19]

Зменшення рівня непрацюючих кредитів в Україні є однією з пріоритетів та стратегічних цілей НБУ у Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року [75]. Законодавство України зацікавлено у розробці сприятливої регуляторної та законодавчої бази щодо УПК.

У останні роки НБУ концентрується на нормативно-правовій базі відповідно до чинних міжнародних вимог (рис. 1.11). Період 2016 – 2020 рр.

можна відзначити як активну фазу реформування нормативно-правової бази щодо УПК в Україні.

Рисунок 1.11 – Нормативно-правова база щодо управління проблемними банку
[складено автором на основі джерел 20, 21, 22, 23, 1, 13, 24, 25, 26]

Відповідно до Постанови Правління НБУ № 97 принцип ефективності характеризує можливість банків до зменшення рівня та обсягу проблемних активів (в абсолютних значеннях та у відсотках до суми обсягу активів) з метою отримання рівноваги між обсягом та часом повернення ПЗ за активами або обсягом доходів в результаті реалізації прав вимоги за активами затвердженої банком стратегії УПК.

Запроваджена Постанова Правління НБУ № 64, вимоги якої відповідають принципам Базельського комітету з банківського нагляду [27], краще враховує міжнародну практику. Положення вимагає банківського удосконалення функціональної системи управління ризиками, що сприятиме зростанню довіри вкладників та кредиторів до загальної банківської системи України, в результаті якої отримаємо ефективне її функціонування. Склад даного положення містить вимоги до декларацій схильності до ризиків, стратегій та політики управління ризиками, методів виявлення ризиків.

З метою покращення ефективного врегулювання портфелю непрацюючих кредитів КМУ прийняв Постанову № 281, в результаті було встановлено порядок дисконтований продаж державними банками непрацюючих активів. Адже, державні банки здійснювали неефективний продаж зі знижками (менше ніж номінальна вартість), пояснюючи це тим, що в результаті дисконтованого продажу відбудеться кримінальне впровадження до керівництва банку за неналежне керування державних фондів.

Постанова № 49 була прийнята 13 квітня 2020 року, відповідно до якої обґрунтовані критерії списання непрацюючих активів за рахунок резервів під очікувані збитки та зазначені повноваження банку щодо списання знецінених фінансових активів у випадку недостатніх обґрунтованих рішень щодо їх відновлення. Зазначимо, що списання не є прощенням боргу. Щороку, починаючи з 2020 року до 1 жовтня, банки зобов'язані аналізувати знецінені активи на предмет наявності цих критеріїв та списувати їх.

Отже, важливе практичне значення має ефективна організація управління проблемними кредитами банку, оскільки кожен із суб'єктів виступає керівною системою управління та виконує свої функції. Інформаційним забезпеченням управління проблемними кредитами є дані, що отримані з внутрішніх і зовнішніх джерел. Таким чином, за рахунок консолідованих зусиль усіх служб банку можливе досягнення очікуваного ефекту в роботі з проблемними кредитами банку.

1.3 Превентивне та реактивне управління проблемними кредитами банку

Для попередження виникнення проблемних кредитів банку використовують превентивне управління. Превентивне управління проблемними кредитами здійснюється в банку на постійній основі з метою своєчасного виявлення ознак погіршення фінансового стану позичальника, якості забезпечення та втрати ресурсів погашення позики, що сприяють появі проблемних кредитів.

Процес управління проблемними активами складається із чотирьох етапів. На першому етапі відбувається раннє виявлення позичальників, які мають ознаки потенційної заборгованості та не мають бажання співпраці з банком щодо повернення основної суми боргу, це свідчить про необхідність впровадження превентивного УПК [1].

Банк запроваджує систему раннього реагування, яка на ранньому етапі виявляє потенційно проблемні активи, здійснює управління ними та виконує ряд повноважень (рис. 1.12).

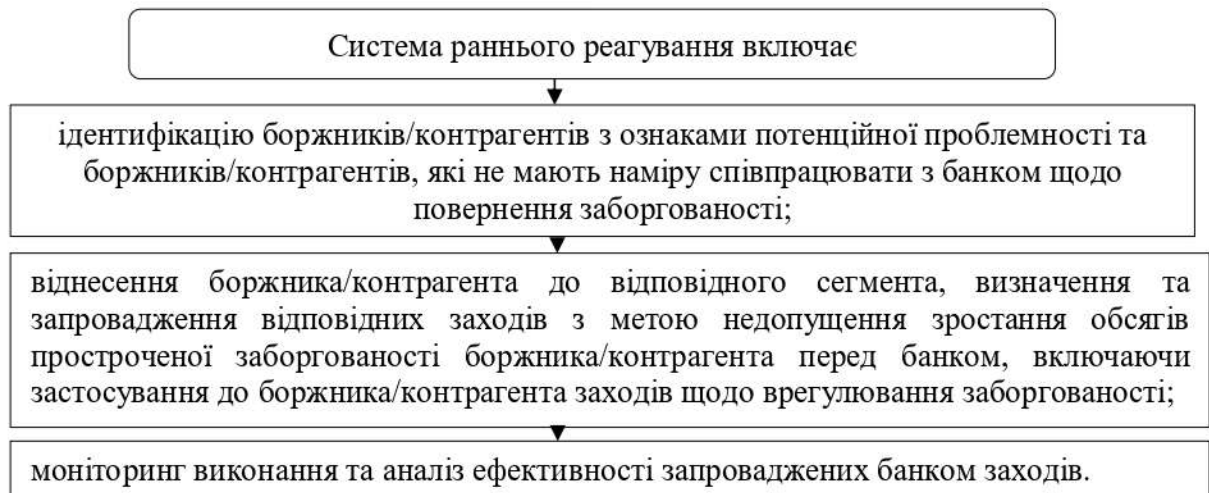

Рисунок 1.12 – Повноваження систему раннього реагування під час управління проблемними активами [складено автором на основі джерела 1]

ІРП є основними інструментами банківської системи, за рахунок яких банк виявляє ознаки потенційної заборгованості боржників, за допомогою комплексу

можливостей самого банку та зовнішні сторони, щоб зрозуміти, де ризик може накопичуватися в банківських балансах, і, де це необхідно, мати достатній капітал або резерви під них. Це в свою чергу може сприяти як зниженню ймовірності банківських криз, так і пом'якшенню їх наслідків, коли вони виникають [28].

Поява проблемних кредитів банку активізує реактивне управління, що передбачає введення заходів щодо контролю за проблемною заборгованістю. Регулюючі заходи спрямовані на відновлення платоспроможності позичальника або пошук джерел покриття збитків банку від кредитної операції.

На другому етапі управління проблемними активами відбувається розробка варіантів реструктуризації заборгованості, що включають аналіз інформації про фінансовий стан, платоспроможності контрагента та його співпраця з банком, щодо виконання умов кредитного договору, а також здійснення моніторингу реалізації позичальником умов реструктуризації.

Відповідальним за розробку, впровадження заходів врегулювання проблемної заборгованості активів є підрозділ з питань управління непрацюючими активами.

Основний метод відновлення ПК – його фінансова реструктуризація, що є угодою позичальника з кредитором. ЗУ «Про фінансову реструктуризацію» свідчить, що фінансова реструктуризація здійснюється на добровільній основі переговорним процесом між контрагентом та кредиторами щодо узгодження шляхів реструктуризації грошових зобов'язань боржника та його господарської діяльності в цілому.

Закон встановлює такі механізми: розстрочка виконання грошових зобов'язань, прощення боргу, перегляд розміру процентних ставок та інших умов кредитного договору, відстрочка виконання окремих зобов'язань, надання нового фінансування, залучення нових інвестицій, передача права власності на майно боржника кредитору, конвертація боргу в статутний капітал, реорганізація та структурування бізнесу, зміна керівництва боржника чи структури корпоративного управління боржника тощо [21]. Інструменти реструктуризації представлені в додатку А.

Умови застосування інструментів короткострокової та довгострокової реструктуризації зображені на рис. 1.14.

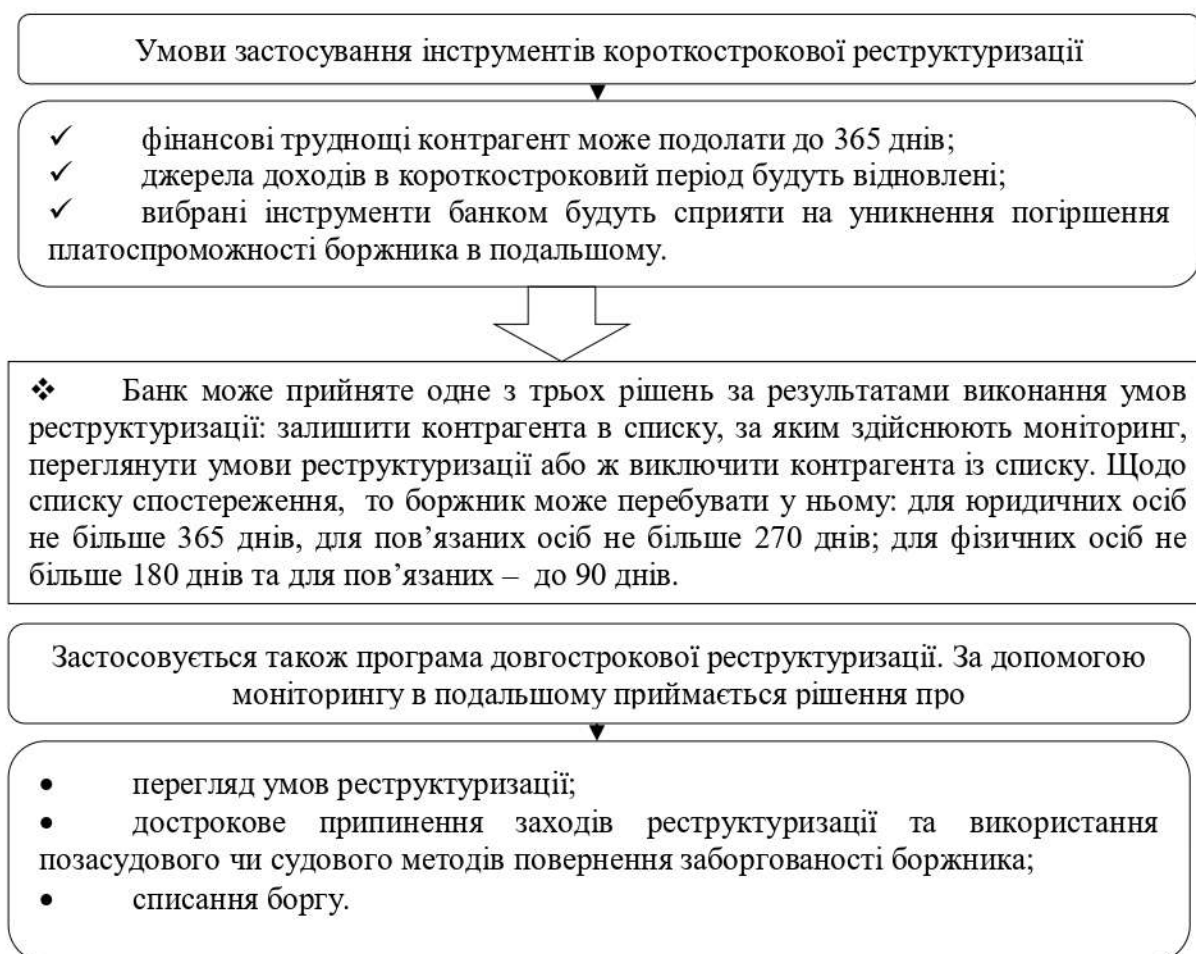

Рисунок 1.14 – Умови застосування інструментів короткострокової та довгострокової реструктуризації [складено автором на основі джерела 1]

Фінансова реструктуризація має сприяти відновленню господарської діяльності боржників, що знаходяться у незадовільному фінансовому стані, за рахунок реструктуризації їх грошових зобов'язань або їх господарської діяльності, забезпечувати доступ боржників до фінансування для відновлення їх господарської діяльності» [21]. Під час реструктуризації, процес відбувається без звернення до суду, суб'єкти мають самостійно вирішувати свої зобов'язання, без участі жодного представника владних повноважень.

Учасникам слід дотримуватись достатньо обмеженого строку для проведення фінансової реструктуризації, а саме 90 днів, з можливістю її разового

продовження на такий самий строк. У випадку, якщо учасники не досягли згоди протягом визначеного строку, повторне ініціювання процедури відбудеться не раніше ніж через 18 місяців після подання попередньої заяви.

В результаті реструктуризації затверджується план реструктуризації, який являє собою договір, відповідно до якого відбувається процес проведення реструктуризації грошових зобов'язань та аналіз господарської діяльності боржника у процесі процедури фінансової реструктуризації, між боржником, залученими кредиторами та інвесторами, іншими особами, які мають обов'язки відповідно до плану реструктуризації [21]. У випадку, якщо проблеми позичальника тимчасові та не мають системного характеру, метод фінансової реструктуризації є ефективним.

Під час третього етапу банком встановлено та запроваджено щодо врегулювання заборгованості позичальника судові інструменти, з метою повернення у короткостроковий період загальної суми боргу.

За допомогою інструментів банк вживає заходи щодо припинення відносин із позичальником (рис. 1.15).

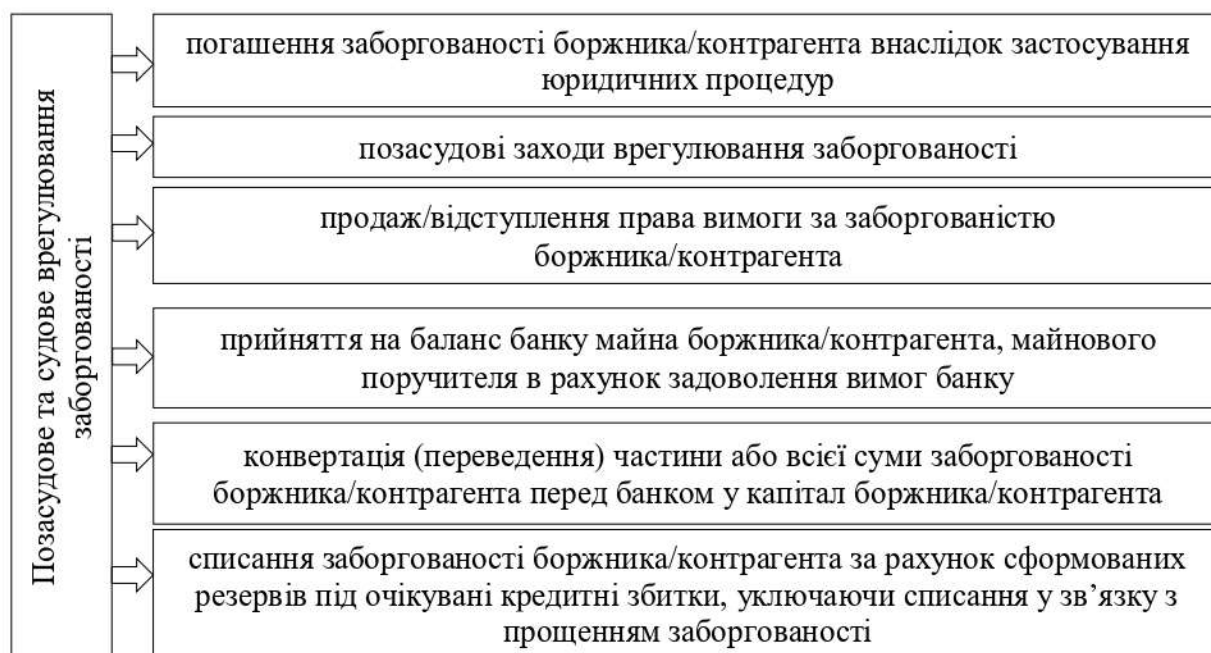

Рисунок 1.15 – Позасудове та судове врегулювання заборгованості боржника/контрагента [складено автором на основі джерела 1]

Під час четвертого етапу банком запроваджено заходи, що сприяють покращенню ефективності управління та продажу стягнутого майна з метою зменшення рівня та обсягу стягнутого майна на балансі банку.

Згідно Положення № 97, стягнуте майно – це майно, що перейшло у власність банку за рахунок реалізації прав заставодержателя [1].

Банк розробляє та впроваджує порядок страхування майна від втрати до часу його продажу; розробляє та затверджує плани продажів майна; реалізує заходи з продажу майна та здійснює постійний моніторинг виконання плану продажу майна.

Зазначимо, що під час розробки плану банк має можливість застосовувати до плану заходи, з метою забезпечення найбільшої чистої теперішньої вартості від продажу майна.

Банк у період планування продажу стягнутого майна враховує фактори зображені на рис. 1.16.

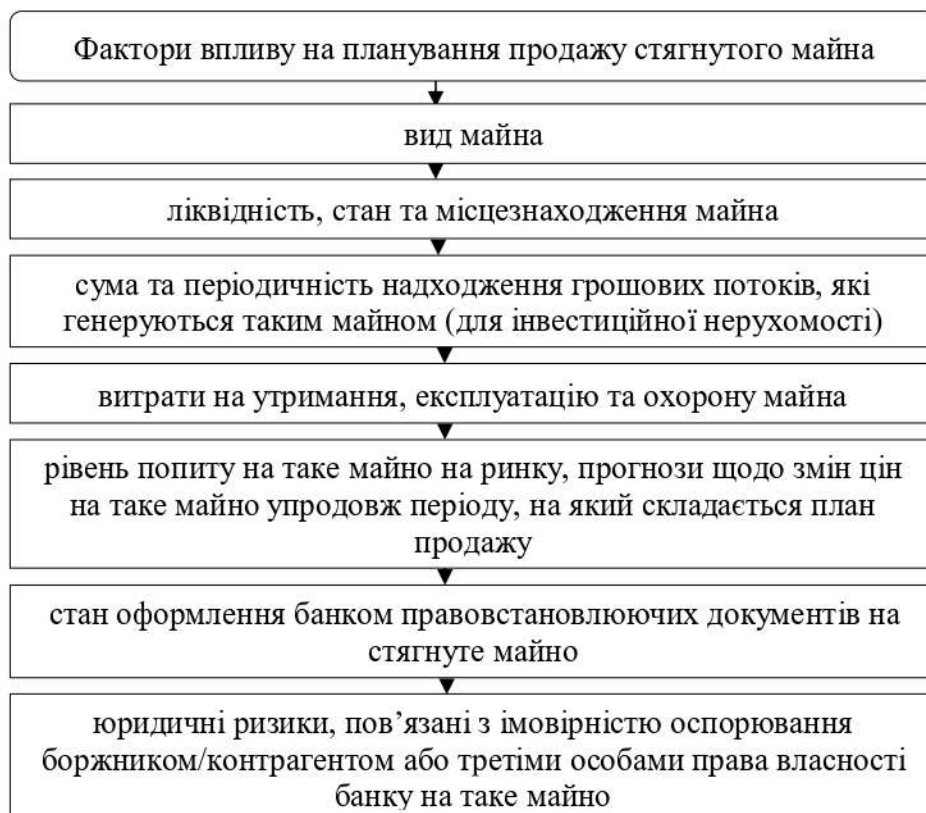

Рисунок 1.16 – Фактори впливу на планування продажу стягнутого майна

[складено автором на основі джерела 1]

Рішення щодо продажу приймають: за ціною, нижчої від вартості, на умовах розстрочення платежу та на умовах прийнятого на баланс банку [1]. Банк застосовує стандартизовані рішення щодо сегментації боржників, в результаті відбувається визначення однорідних груп потенційно проблемних та непрацюючих активів у межах визначених категорій. Критерії сегментації характеризують інструмент оцінки та засіб обґрунтування пріоритетності вибору сегмента (рис. 1.17).

Рисунок 1.17 – Критерії сегментації боржників/контрагентів [складено автором на основі джерела 1]

Необхідною складовою попередження появи ПК банку також є створення науково обґрунтованої кредитної політики, що включає контроль за кредитними ризиками в процесі забезпечення ефективного розміщення кредитних ресурсів з метою отримання максимально можливого доходу від кредитних операцій.

Успіх банку у зменшенні проблемних кредитів у своєму кредитному портфелі значною мірою залежить від того, наскільки банк приділяє велику увагу якості кредиту, а також його наданню та впродовж усього процесу кредитування, тобто наскільки ефективною (запобіжні) заходи призначені для запобігання виникненню ПК. Ми вважаємо, що коли кредит вважається проблемним, банк може управляти такими кредитами шляхом формування стратегії мінімізації боргової заборгованості з використанням різних методів, способів та інструментів, спрямованих на стягнення найбільш проблемного боргу за кредитом, або альтернатив його стягненню, що, на відміну від існуючих, сприятиме підвищенню ефективності управлінських рішень [29]. Банку слід здійснювати персоналізований кредитний моніторинг кредитних операцій задля виявлення проблемних кредитів та проведення активної роботи з правового, економічного й організаційного вирішення ситуації.

Отже, для недопущення збитків від непогашення проблемних активів комерційним банкам необхідно впроваджувати систему раннього попередження, яка дозволить не лише виявити проблемні кредити на ранніх стадіях а й створити ефективну систему банківського контролю. Запровадження системи передбачає виділення таких складових елементів як ІРП для боржників – фізичних осіб та юридичних осіб. В результаті у банках за кредитними коштами відбудеться скорочення проблемних кредитів, зменшення кредитного ризику, зростання прибутковості кредитних операцій.

Банкам із метою ґрунтовного та дієвого регулювання власного проблемного портфеля необхідно мати досконалу нормативну базу, а також високопрофесійний керівний апарат. Важливу роль в управлінні портфелем проблемних кредитів відіграє документальна база кожного банку, що ґрунтується на його внутрішніх положеннях, а також на нормах чинного законодавства. У процесі врегулювання заборгованості слід здійснювати процедури реструктуризації, процедури позасудового та судового врегулювання та управління стягнутим майном.

2 АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ В БАНКАХ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз проблемних кредитів банків України

Проблема появи непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банків України є актуальною на сьогоднішній день.

Розглянемо динаміку непрацюючих кредитів та резервів за активними операціями на рис. 2.1.

Рисунок 2.1 – Динаміка непрацюючих кредитів та резервів за активними операціями за період I кв. 2016 – III кв. 2020 рр. [складено автором на основі джерел 35, 36]

Протягом аналізованого періоду, найбільша кількість НК становить 662,78 млрд. грн у III кв. 2018 року, що на 5,85% більше за показник попереднього кварталу та на 16,52% за показник I кв. 2017 року. Це може бути наслідком зміни підходу до класифікації непрацюючих кредитів (з I кв. 2017 року). Починаючи з IV кв. 2018 року, кількість непрацюючих кредитів стрімко зменшується та станом

на III кв. 2020 року даний показник становить 510,82 млрд. грн, внаслідок стабілізації валютного курсу, жорсткої монетарної політики НБУ та активного застосування банками методів управління ПК. Протягом I кв. 2017 – II кв. 2019 рр. частка НК становила понад 50%, а частка резервів за активними операціями навпаки була менше 50%, це свідчить про збитки у сфері кредитування. З III кв. 2019 року ситуація покращилась, частка непрацюючих кредитів у банківській системі України скорочується, та станом на III кв. 2020 року даний показник становив 45,62%, внаслідок зниження обсягів НК за рахунок укріплення гривні, фінансової реструктуризації корпоративних кредитів та збільшення споживчого кредиту новими кредитами. Впродовж II та III кв. 2020 року частка резервів за активними операціями перевищили частку непрацюючих кредитів, що свідчить про здатність банків приймати кредитний ризик, за рахунок вилучення значної частини ресурсів на формування резервів.

Проаналізуємо обсяги та частку непрацюючих кредитів в розрізі валют на рис. 2.2.

Рисунок 2.2 – Динаміка обсягів та частки непрацюючих кредитів в розрізі валют за період з I кв. 2017 – III кв. 2020 рр. [складено автором на основі джерела 35]

ВИСНОВКИ

Отже, нами було вдосконалене визначення проблемного кредиту. Проблемний кредит – це кредит, за яким порушено будь-яку умову кредитного договору або у банку є сумніви щодо повного та вчасного виконання зобов'язань позичальника. Таким чином, проблемним може бути визнаний кредит за яким ще відсутні прострочення погашення, а його визнання проблемним має значення для організації адекватного супроводження кредиту та недопущення переходу кредиту до категорії непрацюючих.

Наявність проблемних кредитів потребує значних резервів, а також розроблення комплексу заходів, які застосовуються для кожної категорії проблемних кредитів, відпрацьовані алгоритми взаємодії підрозділів при появі сигналів, продумані варіанти рішень залежно від ступеня ефективності заходів врегулювання. Детальне вивчення як зовнішніх так і внутрішніх факторів свідчить, що за допомогою впливу саме на внутрішні фактори, банку слід: переглядати питання про зміни умов за кредитним договором, мати постійний контакт із позичальниками та постійно отримувати інформацію про третіх осіб, здійснювати аналіз бухгалтерської та статистичної звітності боржника.

Важливе практичне значення має ефективна організація управління проблемними кредитами банку, оскільки кожен із суб'єктів виступає керівною системою управління та виконує свої функції. Інформаційним забезпеченням управління проблемними кредитами є дані, що отримані з внутрішніх і зовнішніх джерел. Таким чином, за рахунок консолідованих зусиль усіх служб банку можливе досягнення очікуваного ефекту в роботі з проблемними кредитами банку.

Для недопущення збитків від непогашення проблемних активів комерційним банкам необхідно впроваджувати систему раннього попередження, яка дозволить не лише виявити проблемні кредити на ранніх стадіях а й створити ефективну систему банківського контролю. Запровадження системи передбачає

виділення таких складових елементів як ІРП для боржників – фізичних осіб та юридичних осіб. В результаті у банках за кредитними коштами відбудеться скорочення проблемних кредитів, зменшення кредитного ризику, зростання прибутковості кредитних операцій.

Банкам із метою ґрунтовного та дієвого регулювання власного проблемного портфеля необхідно мати досконалу нормативну базу, а також високопрофесійний керівний апарат. Важливу роль в управлінні портфелем проблемних кредитів відіграє документальна база кожного банку, що ґрунтується на його внутрішніх положеннях, а також на нормах чинного законодавства. У процесі врегулювання заборгованості слід здійснювати процедури реструктуризації, процедури позасудового та судового врегулювання та управління стягнутим майном.

Проаналізувавши проблемні кредити банків України можемо стверджувати, що обсяг та частка непрацюючих кредитів у банківській системі України зменшилась, за рахунок списання проблемної заборгованості з балансів повністю, від якої банки не очікують доходів та за рахунок укріплення гривні, фінансової реструктуризації корпоративних кредитів та збільшення споживчого кредиту новими кредитами, в той час як частка резервів за активними операціями навпаки збільшилась, що свідчить про здатність банків приймати високий кредитний ризик. Частка непрацюючих кредитів національній та іноземній валюті зменшується, за рахунок зміцнення національної валюти, що призвело до скорочення гривневого еквівалента непрацюючих кредитів в іноземній валюті. Відбулось поліпшення якості кредитних портфелів у банках всіх груп, крім банків із російським капіталом.

Співвідношення непрацюючих кредитів без урахування резервів до капіталу характеризує перевищення непрацюючих кредитів над обсягом капіталу. Значення нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) сигналізує про концентрацію кредитного портфеля, і при настанні дефолту великого боржника ймовірність дестабілізації усієї системи значна. Значення нормативів максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) та великих кредитних ризиків

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 18.07.2019, № 97. Дата оновлення: 18.04.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-19#Text> (дата звернення: листопад 2020 рік)
2. Нові підходи НБУ до визначення непрацюючих активів/кредитів: Національний банк України URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: листопад 2020 рік)
3. International Monetary Fund URL: <https://www.imf.org/external/index.htm> (дата звернення: листопад 2020 рік)
4. Тришак Л.С., Савчин Л.М. Кредитний менеджмент: Практикум з курсу. Івано-Франківськ, 2017. 81 с.
5. Сало І.В., Криклій О.А. Фінансовий менеджмент банку: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. 314 с.
6. Natalia Shapoval Selling non-performing loans: new evidence from Ukraine: Kyiv School of Economics, 2019, С. 1-25.
7. Яременко О.Р., Костильова О.М. Проблемні кредити банків: визначення сутності та тенденції їх розвитку в умовах банківської кризи. Гроші, фінанси і кредит, 2016. Вип. 10. С. 900-905.
8. EBRD Conference Debt Enforcement in Europe and Beyond: the Road to Successful Reform: European Bank for Reconstruction and Development, 6 December 2019, С. 1-54.
9. Клименко Д.Б. Можливості банків по роботі з проблемними кредитами. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України, 2016. №2. С. 132-143.
10. Tatiana Korpaniuk Accounting of non-performing long-term bank loans in Ukraine. Banks and Bank Systems (open-access), 2017. №12(4). С. 121-130.

11. Великоіваненко Г.І., Трокоз Л.О. Оцінювання проблемної заборгованості у кредитній політиці комерційного банку. Формування ринкової економіки, 2013. Вип. 29. С. 508-519.

12. Сємин А.Н., Михайлюк О.Н. Проблемы и перспективы современного менеджмента: монография. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2012. 115 с.

13. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова Правління Національного банку України від 11.06.2018, №64. Дата оновлення: 07.04.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#n16> (дата звернення: листопад 2020 рік)

14. Притоманова О.М. Применение методологии системного анализа к управлению банковскими проблемными кредитами. Днепропетровский национальный университет им. Олеся Гончара, 2015. С. 1-8.

15. The World Bank URL: <https://www.worldbank.org/> (дата звернення: листопад 2020 рік)

16. Національний банк України URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: листопад 2020 рік)

17. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: листопад 2020 рік)

18. Міністерство фінансів України URL: <https://mof.gov.ua/uk> (дата звернення: листопад 2020 рік)

19. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: листопад 2020 рік)

20. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 2001, № 5-6. Дата оновлення: 03.07.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: листопад 2020 рік)

21. Про фінансову реструктуризацію: Закон України від 2016, № 32. Дата оновлення: 21.10.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text> (дата звернення: листопад 2020 рік)

22. Про внесення змін до деяких законів України щодо створення та ведення Кредитного реєстру Національного банку України та вдосконалення процесів управління кредитними ризиками банків: Закон України від 2018, № 11. Дата оновлення: 06.02.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2277-19#Text> (дата звернення: листопад 2020 рік)

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування: Закон України від 2018, № 46. Дата оновлення: 03.07.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2478-19#Text> (дата звернення: листопад 2020 рік)

24. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016, № 351. Дата оновлення: 02.12.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звернення: листопад 2020 рік)

25. Про затвердження критеріїв та умов визначення банками, в яких державі належить 75 і більше відсотків статутного капіталу, заходів з управління проблемними активами: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2020, № 281. Дата оновлення: 15.04.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: листопад 2020 рік)

26. Про затвердження Положення про визначення критеріїв для списання знецінених фінансових активів банків України за рахунок оціночних резервів під очікувані кредитні збитки: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2020, № 49. Дата оновлення: 13.04.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0049500-20#Text> (дата звернення: листопад 2020 рік)

27. The Basel Committee URL: <https://www.bis.org/bcbs/> (дата звернення: листопад 2020 рік)

28. David Bholat, Rosa Lastra, Sheri Markose, Andrea Miglionico and Kallol Sen Non-performing loans: regulatory and accounting treatments of assets. Bank of England. April 2016, С. 1-79.

29. Nelia Volkova, Valeriia Volkova, Liana Ptashchenko, Alina Glushko Strategic Ways of Minimizing Banks' Bad Loan Debts. *Advances in Economics, Business and Management Research*. 2019, С. 33-37

30. Пабло Кампос, Родриго Пинто Рибейро, Мария Хардим Фернандес. Головоломка проблемных активов: решение найдено? Перспективы создания экосистемы проблемных активов, 2018. URL: https://www.oliverwyman.com/content/dam/oliverwyman/europe/ru/files/The_NPL_Jigsaw_RUS.pdf

31. Andrii Chornous, Kateryna Lazarchuk, Legal Practicalities of Ukrainian Non-Performing Loans: Recent Changes and Perspectives. Hillmont Partners, 2020 URL: <https://eba.com.ua/en/pravovi-aspekty-nepratsyuyuchykh-kredytiv-v-ukrayini-ostanni-zminy-ta-perspektyvy/>

32. Макаренко Ю.П., Оніщенко І.С. Теоретичні аспекти системи управління проблемною заборгованістю в банках. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №1. С. 18-23.

33. Robert Kirchner, Vitaliy Kravchuk Banking Sector Monitoring Ukraine: Policy Briefing Series, Berlin/Kyiv, July 2019 URL: https://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2019/08/PB_05_2019_en.pdf

34. Дмуховська А., Стойко О.Я. Управління проблемними кредитами у банківській діяльності. Фінансова політика регіонального розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід. Житомир. 2019, С. 49-53.

35. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі: Національний банк України, URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3> (дата звернення: листопад 2020 рік)

36. Основні показники діяльності банків України: Національний банк України, URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3> (дата звернення: листопад 2020 рік)

37. Затворницький К.С. Управління проблемними кредитами банків / К.С. Затворницький. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 51. С. 181-187.

38. Mikhaïlo Goïchman State Regulation of Bad Loans of Ukrainian Banks in the Modern Conditions. Фінансовий простір. 2019. № 2(34). С. 142-149.
39. Польова О.Л., Петренко В.Б. Аналіз кредитного портфеля комерційних банків України в сучасних умовах. The scientific heritage. Budapest, Hungary. 2020. № 51. С. 39-44.
40. Дані про обсяги кредитів та частку непрацюючих кредитів у розрізі банків України: Національний банк України, URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl> (дата звернення: листопад 2020 рік)
41. Sebastian Bredi The role of non-performing loans for bank lending rates. Deutsche Bundesbank. 2018. № 52. С. 1-53. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/191252/1/1046844725.pdf>
42. Значення економічних нормативів в цілому по системі: Національний банк України, URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2> (дата звернення: листопад 2020 рік)
43. Звіт про фінансову стабільність: Національний банк України, червень 2020 URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report> (дата звернення: листопад 2020 рік)
44. Індикатори фінансової стійкості та довідкові дані: Національний банк України, URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#4fsi> (дата звернення: листопад 2020 рік)
45. Огляд банківського сектору: Національний банк України, листопад 2020 URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-listopad-2020-roku> (дата звернення: листопад 2020 рік)
46. Розподіл кредитів, наданих фізичним та юридичним особам у національній та іноземній валютах, та розміру кредитного ризику за класами боржника відповідно до Положення № 351: Національний банк України, URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3> (дата звернення: листопад 2020 рік)
47. Валовий внутрішній продукт в Україні: Міністерство фінансів України, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2020/> (дата звернення: листопад 2020 рік)

48. Рівень безробіття в Україні: Міністерство фінансів України, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення: листопад 2020 рік)

49. Індекс споживчих цін: Міністерство фінансів України, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: листопад 2020 рік)

50. Середня місячна зарплата: Міністерство фінансів України, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/> (дата звернення: листопад 2020 рік)

51. Облікова ставка Національного банку: Національний банк України, URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/stages/archive-rish> (дата звернення: листопад 2020 рік)

52. Офіційний курс НБУ: Міністерство фінансів України, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/nbu/curr/usd/> (дата звернення: листопад 2020 рік)

53. Доходи та витрати населення України Державна служба статистики України, URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/arh_dvn_kv_u.htm (дата звернення: листопад 2020 рік)

54. Процентні ставки за новими кредитами резидентам (крім інших депозитних корпорацій) за секторами економіки: Національний банк України, URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial> (дата звернення: листопад 2020 рік)

55. Про особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями у зв'язку із запровадженням обмежувальних заходів: Постанова Правління Національного банку України від 27.03.2020, № 39. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_26032020_39 (дата звернення: листопад 2020 рік)

56. НБУ рекомендує банкам реструктуризувати кредити позичальникам, які постраждали через пов'язані із пандемією обмеження: Національний банк

65. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Постанова Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року № 391. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/CP_finsektor_2020_2015-06-18.pdf?v=4

66. Карчева Г.Т. Механізми забезпечення ефективності та конкурентоспроможності банківської системи та економіки України. Монографія. ДВНЗ «Університет банківської справи». Київ. 2019. 311 с.

67. Верховна Рада України подовжила дію Закону про фінансову реструктуризацію на три роки: Національний банк України, 19 вересня 2019. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/verhovna-rada-ukrayini-podovjila-diyu-zakonu-pro-finansovu-restrukturizatsiyu-na-tri-roki> (дата звернення: листопад 2020 рік)

68. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року: Національний банк України URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>

69. Торяник Ж.І., Федоренко В.В. Організаційно-теоретичні основи управління проблемними активами банківських установ. Інфраструктура ринку. Вип. 36. 2019. С. 455-461.

70. Дячек С.М., Павловський Є.В. Прогнозування частки простроченої кредитної заборгованості у кредитному портфелі банків України. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2018. Вип. 1 (39). С. 38-44.

71. Vasiljeva T., Stadnyk A. Innovative Approaches to Evaluation of Concentration of the Banking System as a Basis of Improving the State Crisis Management. Marketing and Management of Innovations. 2019. № 1. P. 302–313.

72. Україна уможливила продаж проблемних кредитів українськими державними банками: AEQUO (прогресивна українська юридична фірма з індустріальною спеціалізацією) URL: https://aequo.ua/content/news/files/aequo_ukraine_enables_sale_of_npls_by_state_banks_ukr_22042020_1587629301_ua.pdf

73. Supervisory Banking Statistics: European Central Bank, Second quarter 2020. URL:

https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.supervisorybankingstatistics_second_quarter_2020_202010~64f3734def.en.pdf

74. Тищенко О.І. Механізми управління проблемними активами банків. Управління проектами та розвиток виробництва. 2017. Вип. № 1(61). С. 52-61.

75. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року: Національний банк України URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>

76. Крухмаль О.В. Регулювання проблемних кредитів в банках України: теоретичні та методичні аспекти. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2013. Вип. 2. С. 100-107.

77. Крухмаль О.В., Темченко А.Р. Проблемна заборгованість у банківській системі України: оцінка чинників впливу. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 49.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А
ІНСТРУМЕНТИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ

Таблиця А.1 – Приклади інструментів реструктуризації [1]

№ з/п	Назва інструменту	Стислий опис	Особливості та обмеження щодо застосування
1	2	3	4
1	Короткострокова реструктуризація		
2	Відтермінування сплати основного боргу за кредитом	Протягом короткострокового періоду (не більше ніж 12 місяців) сплачуються тільки проценти, основна сума боргу залишається незмінною	Застосовується до боржника з тимчасовими фінансовими труднощами і в банку є впевненість, що після пільгового періоду боржник зможе обслуговувати заборгованість. Після закінчення пільгового періоду банк переоцінює можливості обслуговування боргу боржником згідно зі змінним графіком погашення. У більшості випадків банк має право пропонувати цей інструмент у поєднанні з іншими інструментами більш довгострокового характеру для компенсації тимчасового зниження обсягів погашення
3	Зменшення обсягів платежів за основним боргом	Зменшення суми виплат за сплатою основного боргу строком до 24 місяців для пристосування до тимчасових труднощів боржника генерувати достатні грошові потоки для погашення заборгованості з наступним продовженням обслуговування боргу на підставі прогнозованої здатності боржника щодо погашення боргу.	Застосовується до боржника з тимчасовими фінансовими труднощами і в банку є впевненість, що після пільгового періоду боржник зможе обслуговувати заборгованість. Після закінчення пільгового періоду банк переоцінює можливості обслуговування боргу боржником згідно зі змінним графіком погашення. У більшості випадків цей інструмент пропонується банком у поєднанні з іншими інструментами більш довгострокового характеру для компенсації тимчасового зниження обсягів погашення (наприклад продовження терміну погашення заборгованості)

Продовження таблиці А.1

4	Пільговий період/мораторій на обслуговування боргу	Запровадження пільгового періоду (строком до шести місяців) для сплати в повній сумі або частково процентів та/або основної суми боргу	Застосовується до боржника з тимчасовими фінансовими труднощами і в банку є впевненість, що після пільгового періоду боржник зможе обслуговувати заборгованість. Після закінчення пільгового періоду банк переоцінює можливості обслуговування боргу боржником згідно зі змінним графіком погашення. У більшості випадків цей інструмент пропонується банком у поєднанні з іншими інструментами більш довгострокового характеру для компенсації тимчасового зниження обсягів погашення (наприклад продовження терміну погашення заборгованості).
5	Повна або часткова капіталізація нарахованих і несплачених процентів та простроченої суми основного боргу за кредитом	Прострочена заборгованість за основним боргом та процентами додається до непогашеного залишку заборгованості для погашення в межах переглянутого графіка платежів	Застосовується тільки в тих випадках, коли банк має ґрунтовну та документальну фінансову інформацію щодо доходів та витрат боржника, яка підтверджує спроможність боржника обслуговувати переглянутий графік погашення кредиту; банк отримує від боржника документальне підтвердження того, що боржник розуміє і приймає умови капіталізації. Цей інструмент є нестандартним та повинен застосовуватися банком у виняткових випадках, не більше одного разу протягом строку дії кредитного договору, коли капіталізація є єдиним варіантом реструктуризації боргу боржника.
6	Довгострокова реструктуризація		
7	Зменшення розміру процентної ставки за кредитом	Постійне/тимчасове зниження процентної ставки (фіксованої/змінної). Тимчасове зниження процентної ставки застосовується на період до 24 місяців. Несплачені проценти капіталізуються на щомісячній основі	Фінансові труднощі боржника можуть частково виникати через надмірно високу процентну ставку порівняно з доходом позичальника внаслідок зміни ринкових процентних ставок. Цей інструмент застосовується за умови достатності покриття кредитного ризику розміром процентних платежів за зниженою процентною ставкою

Продовження таблиці А.1

8	Пролонгація строку погашення заборгованості	Продовження строку погашення кредиту (тобто останньої дати платежу за договором), що дає змогу зменшити суми платежів за рахунок подовження строку обслуговування боргу	У разі застосування цього інструменту банк обмежує період пролонгації з дотриманням затверджених банком максимальних строків надання кредитів за відповідним банківським продуктом
9	Надання додаткового забезпечення	Отримання від боржника додаткової застави для компенсації більш високого кредитного ризику в межах проведення реструктуризації боргу боржника	Не є самостійним інструментом реструктуризації боргу та застосовується банком у поєднанні з іншими інструментами реструктуризації, оскільки не вирішує проблему здатності боржника продовжувати обслуговувати прострочену заборгованість.
10	Продаж заставленого майна за домовленістю	Коли банк і боржник погоджуються добровільно розпоряджатися забезпеченим активом (активами) для часткового або повного погашення боргу	Банк після продажу заставленого майна реструктуризує залишок боргу. Передавання банку заставленого майна в рахунок погашення заборгованості боржника не розглядається як самостійний інструмент реструктуризації за винятком випадків, коли такий інструмент узгоджений з боржником та застосовується через нерегульовані фінансові труднощі боржника
11	Зміна графіка погашення заборгованості	Чинний графік погашення коригується з урахуванням реалістичної поточної та прогнозованої оцінки грошових потоків боржника	Банк має право застосовувати такі інструменти: 1) часткове погашення: платіж здійснюється (наприклад від продажу активів) на суму, меншу непогашеного залишку заборгованості; цей варіант застосовується для зниження кредитного ризику та забезпечення обґрунтованого погашення залишку заборгованості; банк застосовує цей інструмент пріоритетно щодо інших нижчезазначених інструментів; 2) одноразові платежі в значній сумі: відстрочення погашення значної суми боргу; банк використовує цей інструмент у виняткових випадках, коли банк має ґрунтовні докази ймовірного зростання грошових потоків боржника; 3) зростаючі платежі;

Продовження таблиці А.1

12	Валютна конвертація заборгованості	Зміна валюти виконання зобов'язань з іноземної валюти на національну валюту	Застосовується в разі зростання боргового навантаження на боржника через девальвацію національної валюти та відсутності в боржника стабільних та достатніх надходжень в іноземній валюті для обслуговування боргу
13	Нове кредитування	Надання нового фінансування для підтримки відновлення фінансового стану боржника	Цей інструмент поєднується з іншими інструментами та застосовується тільки у виняткових випадках. Банк має право надавати боржнику нове кредитування/фінансування протягом угоди про реструктуризацію, що може вимагати надання додаткового забезпечення. У разі проведення реструктуризації за участю інших кредиторів для уникнення додаткового ризику банк має право передбачити в договорі реструктуризації відповідні умови. Цей інструмент застосовується до кредитів, наданих боржникам – юридичним особам і вимагає проведення ретельної оцінки спроможності боржника обслуговувати борг, включаючи отримання банком незалежної фахової експертизи реалістичності наданого боржником бізнес-плану і прогнозів грошових потоків, у результаті якої демонструється платоспроможність боржника
14	Консолідація боргів	Консолідація експозицій/боргів боржника за різними продуктами в один кредит (фінансовий актив) або їх обмежену кількість	Цей інструмент не є самостійним інструментом реструктуризації боргу та застосовується банком у поєднанні з іншими інструментами реструктуризації. Банк застосовує цей інструмент, якщо об'єднання забезпечення і грошових потоків боржника за рахунок оптимізації забезпечує зниження загального кредитного ризику для банку
15	Часткове або повне прощення боргу	Банк утрачає право на стягнення частини або всієї суми заборгованості за кредитом	Застосовується, якщо банк погоджується на часткове або повне прощення заборгованості на умовах погашення боржником узгодженої (зниженої) суми заборгованості в узгоджені з банком терміни. Банк застосовує прощення заборгованості у випадках, що не призведуть до подальшої хвилі неплатежів.

ДОДАТОК Б
ПОКАЗНИКИ ДЛЯ КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ

Таблиця Б.1 – Вхідні дані для кореляційно-регресійного аналізу

Період	Непрацюючі кредити, млрд. грн	Реальний ВВП, млрд. грн	Рівень безробіття, %	Індекс споживчих цін, %	Середня місячна зарплата, грн	Н2, %	Н7, %	Н8, %	Н9, %
I кв. 2016	396,80	423,46	10,3	103,5	4895	12,03	22,87	345,47	37,03
II кв. 2016	381,82	473,63	9,8	99,9	5374	13,03	21,55	302,39	25,27
III кв. 2016	402,60	581,36	9,6	102,8	5350	14,22	21,38	260,85	28,19
IV кв. 2016	400,99	555,98	9,7	101,1	6008	12,69	21,48	308,27	36,72
I кв. 2017	568,82	510,45	10,5	100,9	6659	13,72	22,31	284,08	28,72
II кв. 2017	587,46	570,69	10	100,2	7339	12,42	20,64	293,88	26,84
III кв. 2017	588,21	700,13	9,7	101,2	7377	15,27	20,49	233,41	19,94
IV кв. 2017	595,00	664,32	9,9	101,5	7711	16,1	20,29	208,31	17,89
I кв. 2018	630,70	643,94	10	100,8	8480	16,49	20,19	184,23	15,14
II кв. 2018	626,14	723,96	9,3	99,3	9170	16,44	20,02	155,56	14,01
III кв. 2018	662,78	876,76	9	101,7	9218	15,73	20,06	172,28	12,04
IV кв. 2018	630,77	838,75	9,1	101,2	9223	16,18	19,83	176,23	10,41
I кв. 2019	610,66	766,15	9,6	101,1	10269	16,96	18,99	174,68	9,48
II кв. 2019	581,33	875,73	8,8	99,4	10971	17,47	17,86	146,97	8,64
III кв. 2019	547,23	1050,10	8,4	100,7	10727	18,43	17,84	120,79	7,47
IV кв. 2019	530,78	983,75	8,6	100,2	10727	19,66	17,61	105,00	7,02
I кв. 2020	575,42	818,00	8,9	100,8	10430	19,29	18,44	112,08	5,99
II кв. 2020	536,29	839,44	9,9	99,4	11804	21,91	19,15	90,11	4,09
III кв. 2020	510,82	1086,85	9,6	101,1	12174	21,91	18,5	88,35	4,36

Продовження таблиці Б.1

Період	Облікова ставка НБУ, %	Валютний курс, грн/дол.	Рівень зростання активів, %	Питома вага кредитів, що надані фізичним особам, %	Питома вага кредитів, що надані суб'єктам господарювання, %	Доходи населення, млрд. грн	Середня процентна ставка за кредитами в нац. валюті, %	Частка резервів за активними операціями, %	Коефіцієнт росту кредитного портфелю, %
I кв. 2016	19,0	25,18	103,37	16,79	82,91	412,87	20,9	32,03	102,29
II кв. 2016	15,5	24,79	96,78	16,64	83,09	486,54	18	32,83	93,02
III кв. 2016	14,0	25,49	102,01	16,16	83,67	551,25	14,2	33,29	103,59
IV кв. 2016	14,0	27,11	108,33	15,65	84,21	600,67	15,9	48,15	101,07
I кв. 2017	13,0	26,55	100,12	15,68	84,1	550,30	15,3	48,45	97,98
II кв. 2017	12,5	25,92	98,81	15,73	84,07	620,28	14,0	49,76	98,7
III кв. 2017	13,5	26,83	102,10	15,81	83,92	700,43	15,1	48,16	101,98
IV кв. 2017	16,0	28,01	104,25	15,99	83,38	781,07	16,3	49,29	104,5
I кв. 2018	17,0	26,23	99,66	16,67	83,29	698,75	17,7	51,98	102,23
II кв. 2018	17,5	26,76	100,47	16,99	82,86	791,52	17,9	52,93	99,76
III кв. 2018	18,0	28,16	105,06	16,83	82,41	845,96	20,5	52,20	108,5
IV кв. 2018	18,0	27,76	98,06	16,94	82,14	912,51	21,0	49,73	97,53
I кв. 2019	17,5	26,62	98,72	17,54	81,39	814,77	19,1	50,27	98,28
II кв. 2019	17,0	25,09	99,05	18,25	81,11	907,97	19,9	49,55	99,1
III кв. 2019	15,5	25,00	99,16	19,07	79,99	963,24	19,8	48,19	96,51
IV кв. 2019	11,0	24,92	105,66	19,52	79,53	1013,37	16,7	47,63	98,26
I кв. 2020	8,0	26,97	105,72	19,23	79,89	874,41	15,4	48,34	107,22
II кв. 2020	6,0	27,69	99,73	19,82	79,07	867,55	12,5	48,67	93,7
III кв. 2020	6,0	28,43	103,91	19,92	78,44	854,33	11,6	45,64	98,99